

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSE ENTOMOLOGISCHE VERENIGING

ISSN 0013-8827. Officiële afkorting (World List): Ent. Ber., Amst.

Deel 44

1 augustus 1984

No. 8

Adres van de Redactie:

B. J. LEMPKE, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam — Nederland

R. T. SIMONTHOMAS, *Polistes (P.) gallicus* (Linnaeus) nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Vespidae): 113; C. F. M. den BIEMAN & C. J. H. BOOY, New and interesting Dutch Delphacidae (Homoptera, Auchenorrhyncha): 117; W. HOGENES, A new species of *Macroglossum* from Tanimbar Islands (Lepidoptera: Sphingidae): 124; A. W. M. MOL, *Oligoneuriella polonica* n. sp., and a note on *O. pallida* (Hagen, 1855) (Ephemeroptera: Oligoneuriidae): 126; KORTE MEDEDELING: J. van VUURE: *Esperia sulphurella*: 125; LITERATUUR: 123; PERSONALIA: 116.

***Polistes (P.) gallicus* (Linnaeus) nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Vespidae)**

door

R. T. SIMONTHOMAS

ABSTRACT. — *Polistes (P.) gallicus* (Linnaeus) new to fauna of the Netherlands (Hymenoptera: Vespidae). The species is recorded from three localities, in one case (Amsterdam) based on the find of a nest. This range extension matches new records from northern Germany.

A key is given to the three species known from the Benelux, viz. *biglumis bimaculatus*, *gallicus*, and *nimpha*.

Polistes gallicus hoort in een warmer klimaat thuis dan het onze. Tot nu toe werd deze soort driemaal in Nederland aangetroffen. In september 1983 vond de heer H. C. Koningen een nest met wespen erop (fig. 1) onder een blok graniet in Amstelveen. Het nest en de wespen zijn thans in het Instituut voor Taxonomische Zoölogie te Amsterdam. De heer R. Leys vond in Ede een vrouwtje op Bruidssluier (29.VIII.1976). Dit exemplaar bevindt zich eveneens in het I.T.Z. Een derde vondst werd gedaan in huis bij de heer P. Poot in Maastricht. Het betreft één exemplaar dat tegen het raam zat en na de overwintering actief was geworden. Hij bevindt zich in de collectie van Br. V. Lefebvre (etiket: Maastricht, 31.III. 1968, P. Poot).

Polistes gallicus komt zeer algemeen voor in het mediterrane gebied en in Midden Europa. De wesp is vrij zeldzaam in Noord-Frankrijk (Guiglia, 1972). Uit België is één vangst bekend: Virton, 29 september 1970 (Delmotte, 1982). In Duitsland is de soort in het zuiden vrij algemeen. In het noorden is hij schaars; de nesten komen slechts op beschutte plaatsen voor zoals in gaten in muren, onder stenen, ijzeren pijpen, in nestkastjes en onder dakpannen (Blüthgen, 1961). Er werden enkele exemplaren gevangen in Berlijn en Stettin.

Dat *P. gallicus* thans tot driemaal toe in Nederland werd aangetroffen is vermoedelijk te danken aan een aantal warme zomers in de laatste twintig jaar. Gedurende de jaren 1936-1956 breidde de soort zijn areaal in Duitsland eveneens in noordwestelijke richting sterk uit (Blüthgen, 1956).

Hetzelfde verschijnsel is bekend van een andere wesp: de Bijenwolf, *Philanthus triangulum*

(Fabricius), komt ook na een opeenvolging van warme zomers veel noordelijker voor dan het mediterrane gebied waar hij thuis hoort. Deze graafwesp werd in 1983 in vrije grote pseudokolonies nabij Amsterdam, Uden, Leiden en Deventer aangetroffen.

Uit de literatuur blijkt dat in Nederland (Zuid-Limburg, Nuth, 30.IX.1949) éénmaal ook nog een andere *Polistes*-soort is gevonden (Sanders, 1949). Dit is de ondersoort *P. biglumis bimaculatus* (Fourcroy) (= *P. dubia* Kohl). Deze ondersoort komt voornamelijk voor in Midden- en Zuid-Europa en in Noord-Afrika (Guiglia, 1972). Incidenteel wordt hij ook in de Ardennen en Luxemburg aangetroffen (Leclercq, Gaspar & Verstraete, 1970). De typische ondersoort, *P. b. biglumis* (Linnaeus), komt uitsluitend in Scandinavië voor.

Er is nog een derde *Polistes*-soort die af en toe in West-Europa wordt gezien. Dit is *P. nimpha* (Christ) die in enkele gevallen op warme plaatsen in het zuiden van de Ardennen werd aangetroffen (Leclercq, Gaspar & Verstraete, 1970). Deze soort heeft als verspreiding Midden-Europa en vooral het mediterrane gebied, hoewel hij zeldzaam is in Noord-Afrika. In Nederland is de soort nog nooit gevonden.

De onderstaande determinatietabel werd opgesteld om het geslacht *Polistes* van andere wespen te kunnen onderscheiden en om de drie zojuist genoemde soorten op naam te brengen.

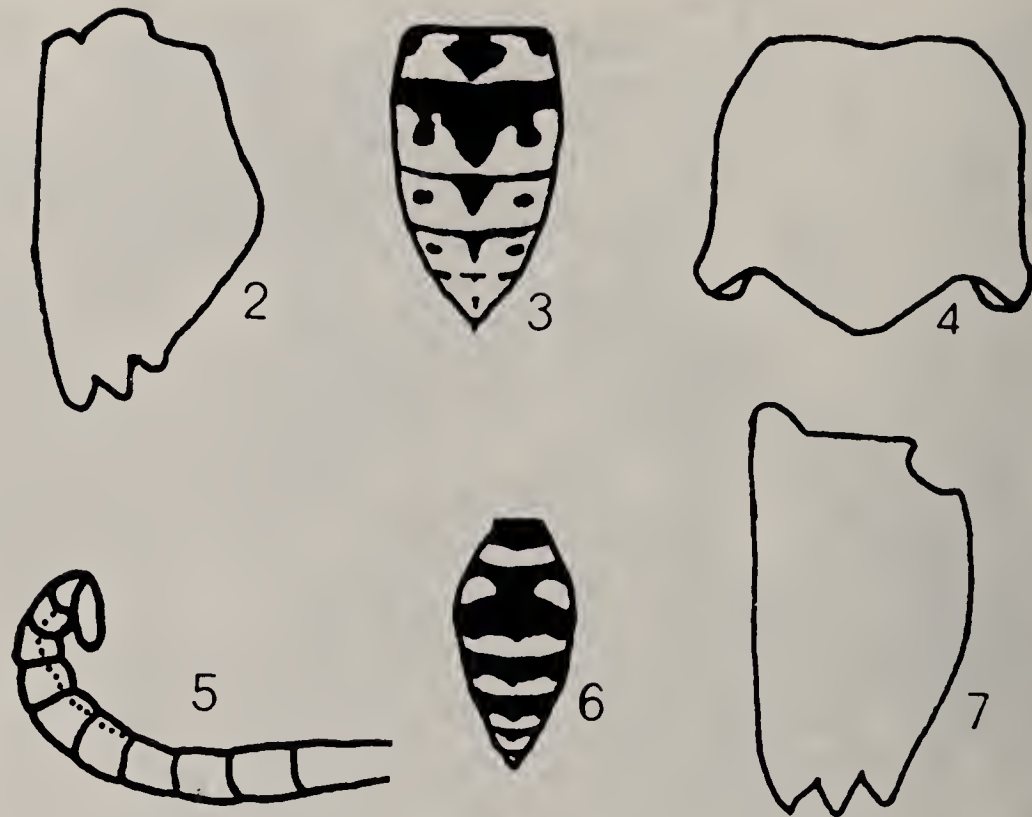
Tabel tot de families en subfamilies van de Vespoidea, het geslacht *Polistes* en de soorten van *Polistes* van de Benelux.

1. Klauwen gespleten of met een kleine tand aan de binnenzijde; middentibia met meestal één spoor aan het einde; solitaire wespen Eumenidae
- Klauwen niet gespleten en zonder tand; middentibia met twee sporen aan het einde; sociale plooiewespen; Vespidae 2
2. Eindrand van de clypeus in het midden breed en afgerond, recht afgesneden of iets uitgehold; laatste antennelid niet afgeplat; kauwrand van de mandibels schuin op de lengteas (fig. 2); achtervleugel zonder basale lob; eerste abdominale segment naar voren plotseling versmald en loodrecht afgeknot (fig. 3); nest met één of meer horizontale raten met papier omhulsel; Papierwespen Vespinae
- Eindrand van de clypeus in het midden puntig naar voren uitgetrokken (fig. 4); laatste antennelid afgeplat en de top soms opgerold (fig. 5); kauwrand van de mandibels ongeveer loodrecht op de lengteas (fig. 7); achtervleugel met duidelijke basale lob; eerste abdominale segment naar voren geleidelijk versmald (fig. 6); nest met één horizontale of verticale raat zonder papier omhulsel; Polistinae en genus *Polistes* 3
3. Vrouwtjes en werksters; twaalf antenneleden; abdomen 6 zichtbare segmenten 4
- Mannetjes; dertien antenneleden; abdomen 7 zichtbare segmenten 6
4. Genea zwart; mandibels met gele vlek; dorsale deel van de antenne zwart; clypeus meestal geheel of voor het grootste deel zwart; epinotum meestal geheel zwart, een enkele maal met twee smalle gele lengtelijnen; laatste urosterniet zwart *biglumis bimaculatus* (Fourcroy)
- Genea geel; mandibels zwart 5
5. Dorsale deel van de antennen geel en tot en met het midden van het derde segment zwart; clypeus geheel geel, zelden met een smalle zwarte band; laatste urosterniet geheel geel *gallicus* (Linnaeus)
- Dorsale deel van de gehele antenne min of meer zwart; clypeus meestal met een zwarte dwarsband; laatste urosterniet geheel zwart of met een gele vlek aan de top *nimpha* (Christ)
6. Laterale rand van de clypeus duidelijk verhoogd tot een richel; verhoging tussen de antennen met een diepe lengtegroef; antenne meer of minder donker van boven; laatste antennesegment van boven gezien twee en een half maal zo lang als breed *nimpha* (Christ)
- Laterale rand van de clypeus niet verhoogd of slechts een weinig aan de basis; ruimte tussen de antennen niet of weinig gegroefd; dorsale deel van de antennen zwart tot midden van het derde segment of geheel tot aan de top van de antenne; laatste antennesegment

Fig. 1. Nest met wespen van *Polistes gallicus*. Foto: Henk van Halm.

- van boven gezien conisch, anderhalf tot twee maal zo lang als breed 7
7. Clypeus met duidelijke dubbele punctering, uit de grote punten ontspringen rechtopstaande haren; dorsale deel van de antenne geel en zwart tot het midden van het derde segment; laatste antennesegment (van opzij gezien) anderhalf maal zo lang als breed; opvallend gele individuen *gallicus* (Linnaeus)
- Clypeus met eenvoudige punctering op de bovenste helft, zonder opstaande haren; dorsale deel van de antenne zwart tot aan de top; laatste antennesegment (van opzij gezien) ongeveer twee maal zo lang als breed; meestal donkere individuen *biglumis bimaculatus* (Fourcroy)

Figs 2-7. 2, rechter mandibel van *Dolichovespula* (frontaal); 3, abdomen van *Paravespula germanica* (dorsaal); 4, clypeus van *P. gallicus* (frontaal); 5, antenne van het genus *Polistes* ♂ (lateraal); 6, abdomen van *Polistes nimpha* (dorsaal); 7, rechter mandibel van *Polistes gallicus* (frontaal).

LITERATUUR

- Blüthgen, P., 1956. Über einige *Polistes*-Arten der Zoolog. Staatssammlung in München. (Hym., Vespidae, Polistinae). — *Nachr. Bl. bayer. Ent.* 5: 81-86.
- , 1961. Die Faltenwespen Mitteleuropas (Hymenoptera, Diploptera). — *Abh. dt. Akad. dt. Wiss. Berl. Klasse Chemie, Geologie, Biologie* 2: 1-248.
- Delmotte, C., 1982. *Polistes gallicus* L. (Hymenoptera, Vespidae) en Belgique. — *Bull. Ann. Soc. r. belge* 118: 35-37.
- Guiglia, D., 1972. Les Guêpes Sociales (Hymenoptera Vespidae) d'Europe occidentale et septentrionale. — *Faune Europe Bassin médit.* 6: 1-181.
- Leclercq, J., C. Gaspar & C. Verstraete, 1970. *Polistes biglumis* (L.) *bimaculatus* (Geoffroy) & *Polistes nimpha* Christ. — *Atl. prov. Ins. Belg.* (1-100): 13 & 14.
- Sanders, H., 1949. Hymenoptera Aculeata II. Enkele soorten uit Limburg, nieuw voor de Nederlandse Fauna. — *Natuurh. Maandbl.* 38: 98-100.

Mythsteelaan 32, 8072 PZ Nunspeet

PERSONALIA

Op 2 februari promoveerde ons lid H. R. Feijen aan de Rijks Universiteit te Leiden tot doctor in de Wiskunde en Natuurwetenschappen op een proefschrift getiteld „Studies on the systematics, ecology and economic importance of the Diopsioinea (Diptera)”. Promotoren waren prof. dr. K. Bakker en prof. dr. J. T. Wiebes; referent was dr. P. J. van Helsdingen.